

Választási paródia Romániában

Ezen közben Romániában nagy történelmi események zajlottak le. Groza Péter lett a miniszterelnök, és ezt az 1946-os ún. „demokratikus választások” is megerősítették. Szovjet segítséggel, a kommunisták, akik addig tulajdonképpen nem jelentettek komoly politikai erőt, lassan átjátszották a hatalmat a Demokratikus Blokk számára, és komoly választási csalásokkal elérték, hogy bekerüljenek a kormányba. A választásokat hivatalosan 80 %-ban nyerték meg, valójában, a független megfigyelők szerint, nem tudtak csak 48%-ot elérni. Ekkor viszont már elszabadult a pokol. A kommunisták, szokásos diktatórikus módszereikkel, senkivel sem törődve, egyszerűen csak magukat hozták ki győztesen. Ki tudott volna akkor már ellenállni? Mindenesetre nem a tradicionális polgári pártok. A játszma el volt döntve, akárcsak a többi kelet-európai országban. A szovjetek túl erősek voltak, a nyugat pedig túl gyenge, illetve elnéző volt velük szemben.

Ezt követte az, hogy Mihály királyt 1947-ben lemondatták, és kikiáltották a Népköztársaságot. Elkezdődött a proletárdiktatúra korszaka.

Ezekben az években anyjával együtt rendszeresen kimentek a kolozsvári vasútállomásra, ahova a hazatérő foglyok érkeztek. Az anyja rohangált a férfiak között és a férje felől érdeklődött. Arra is emlékszik, hogy valaki meg-

▲ Kolozsvár: a híres Mátyás király lovasszobor (Fadrusz János szobrász műve), mögötte a Szt. Mihály templom.

▲ Mátyás király szülőháza. Kolozsvár, óvárosi részlet.

▲ Kolozsvári panoráma.

▲ Belvárosi részlet.

említett egy katonát, aki sebesülten feküdt a kórházban, és aki állítólag az idős Andrással volt fogolytárs. Elmentek a kórházba, ahol egy rettenetesen szenvedő, de már gyógyuló hegekkel teli férfi, információt tudott adni, nem Andrásról, hanem csak az oroszországi viszonyokról, meg amit ő is hallott a foglyok hazatéréséről. Nem sokat segített.

Akkoriban történt, hogy egy nap levél érkezett a fogolytáborból, apjától, amiben egy pár soron kívül, egy remek karikatúra is volt, ami az öregét mutatta, rettenetesen soványan, de motorbiciklin száguldva, remélhetőleg hazafelé. Ezt a levelet aztán sokáig őrizte és a mai napig is megmaradt.

Közben Kolozsváron bevezették a gázt, és emlékszik, hogy anyjával elmentek a román színház előtti térre, ahol Groza Péter mondott beszédet ebből az alkalomból. Arra jól emlékszik, hogy hirtelen elhatározta, megkérdi Groza bácsit (akiről egyébként fogalma sem volt, hogy ki, meg egyébként sem érte fel ésszel, csak érezte, hogy ez valami fontos személy, aki mindent tud és emberek sorsáról dönt), szóval megkérdezi tőle, hogy mikor jön haza az apukája. Nem emlékszik, mi történt azután, de az anyja is ösztökélte, hogy szaladjon oda. A tribünön szónokló Groza Péter azonban elérhetetlen volt, túl sok volt a karhatalmi erő körülötte. Így aztán nem történt semmi, és ő sem tudta meg, hogy mikor jön meg apukája.

Groza magyarul is szólt a tömeghez, egyébként tökéletesen beszélt a nyelvet (ezt később meg is tapasztalta, amikor a bukaresti magyar kultúrházban is találkozott vele), és az új Románia, meg a népi demokrácia előnyeit

ecsetelte. Beszédében nyugtatni próbálta a magyar lakosságot, ami a jövőjüket illeti. Persze a magyarok nem vártak semmi jóra, mert már megismerték az új rendszer atrocitásait, de nem volt mit tenniük. Beletörődtek sorsukba, és mindegyikük igyekezett valahogy beilleszkedni az új helyzetbe. Ezt még az is tetőzte, hogy hirtelen egy kommunista államban találták magukat.

A kommunista diktatúra minden nap hozott valami újat, de semmi jót, és a civilizált magyar kolozsvári polgárok érezték, hogy itt már nagy bajok vannak. Kis békés, addigi nyugodt polgári életük megszűnt és nap mint nap, a szószátyár és agresszív kommunista propagandának vannak kitéve, amiben az ember egyéni élete már nem fontos, ahol csak a közösségi szellem számít. Aki pedig valamit is elért az életében, vagy értelmiségi státusza volt, falun pedig, ahol a paraszt, addigi ügyességével és munkájával jómódú gazdaságot tudott összehozni, az most egyszerűen osztályellenségévé vált – a falusiakból „kulák” lett.

Ekkor a lakosság körében még nem voltak annyira ismeretesek a rendszer atrocitásai, a Duna-csatorna és a politikai büntetőtáborok. Lassan viszont kezdtek eltűnedezni emberek, és a hírek is egyre komorabbak lettek ezek sorsáról. Az emberek kezdtek rájönni, hogy mibe csöppentek bele, de akkor már nem volt kiút. Beletörődtek, csak bizalmas körökben mertek a rengeteg visszaélésről, üldöztetésről beszélni.

A magyar családokban ez még súlyosabb volt, mert érezték, hogy őket kisémmizték, hogy másodrangú polgárnak tekintik, és úgy is kezelik őket. A rendszer szép szavai mögött már akkor tulajdonképpen a magyarok tudatos beolvasztását, asszimilációját tervezték a Balkán jellegű „új kommunista Romániába”.

Az Apa megérkezése

1948 nyarán Bandika újra Szentlászlón nyaralt. Imádta a falut, és nagymama, nagypapa, nagynéni, meg megannyi rokon közelsége kellemes hangulatot teremtett. Tulajdonképpen mindenki szerette őt, és jó étvágya miatt az anyukák nemegyszer hívták ebédelni ide-oda, hasonló korú gyermekes házakba, hogy példát mutasson az evésben. Ő sohasem értette, mit nem lehet szeretni az ételben. Még a spenótot is szerette. Tényleg jóétkű kölyök volt, és ez úgy látszik, meghozta más gyerek kedvét is.

Akkor már 6 éves volt, és egyre jobban értékelte a falu által nyújtott lehetőségeket, a friss gyümölcsöket, zöldségeket, a kerítés nélküli óriási kertek és a közeli dombok, mezők korlátlan szabadságát. Mindig bandába verődve csatangolták a vidéket, és csak egy valamit kerültek el igazán, a közelben fekvő Kisfenes román falu környékét. Azokról az a hír járta, hogy vadak, gyűlölködők, és nem jó velük kikezdeni.

A felnőttektől tudták, hogy előfordultak konfliktusok is a két falu között, és ez néha véres eseményekhez vezetett. Emlékszik nagypapára, aki egy nap Kolozsvárról jövet, összetűzésbe keveredett valami román emberrel, aki egy Lóna melletti kis román településen lakott, és egy pihenőhelyen, ahol kocsmá is volt, szóváltásba került az öreggel és ostorával nekiment. Tata mesélte, hogy a lovai úgy megijedtek, hogy elkezdtek száguldani a szekérrel együtt, és nagypapa arcán jó nagy vágás, ostornyom volt látható heteken át. Tényleg vadak voltak azok a „hegyi mokány románok”, ahogy a falusiak nevezték őket.

Aztán ezekkel duzzasztották fel egész Erdélyben a civilizált magyar városokat.

A hirtelen változás akkor történt meg életében, amikor egy nyári napon, nagymama megkereste a kertben csatangoló gyerekbandát, és szólt Bandikának, hogy azonnal jöjjön be, mert jött valaki, aki látni akarja őt. Érdekes és meg nem magyarázható módon, a gyermek megérezte, hogy itt valami rendkívüli esemény történik. Amikor a szobába lépett, lefelől anyjának akadt meg a szeme, aki egyébként Kolozsvárt dolgozott. Inkább az döbbenette meg, hogy az anyjának hosszú, falusias haja helyett dauerolt, városias frizurája volt, ami neki egyáltalán nem tetszett. Csak azután vette észre a mellette ülő nagydarab sovány férfit. Az anyja megkérdezte „*Bandika, tudod, hogy ki ez a bácsi?*” Nem lehet tudni, hogyan tudta annyira biztosan, vagy érezte meg, hiszen hat éve nem látta, de abban a pillanatban felkiáltott: „*Édesapám!*” – és a nyakába ugrott. Akkor már mindenki a családból zokogott körülöttük. Azon a napon szinte senkit sem engedett apja mellé. Ott ült az ölében és csodálattal nézte. Amikor a szomszédból gyerekek jöttek át, féltékenyen próbálta őket elhessegetni apja mellől.

Ez az esemény örökre az emlékezetében maradt és még csak gondolni sem mert volna arra, hogy egy nap ő is hasonló helyzetben találja magát. De az már egy más élet és más sztori.

Apukáról, id. Bányai Andrásról,
az oroszországi foglytáborban készült karikatúra,
ahogy robot hazafele, feltehetőleg Kolozvára.
Bandika születésnapjára küldte.

3. fejezet

MONTREAL, 2001. SZEPTEMBER 11.

Mire az irodába érkezett, már tudta a rádióból, hogy bajok vannak. „*Amerikát megtámadták!*” kiáltotta Zója, az egyik kolléganő, ahogy belépett, és a többiek is szörnyülködtek. Azonnal előkerült egy kis rádió és akkor már az egész délelőtt, csak a hírek hallgatásával telt el. Közben András felesége is telefonált és leírta, amit a televízió mutat. Szörnyű volt hallani, de még látni! András is csak erre tudott koncentrálni és minél több hír jött be, annál komorabb lett a hangulata. „Borzalmas, borzalmas” motyogta magában, és csak bámult maga elé, próbálta megemészteni a hallottakat.

A hírek több támadásról tudósítottak, és egymásnak ellentmondó jelentések hangzottak el. Valójában senki sem tudta hideg fejjel felmérni az eseményeket. Hogy is lehetett volna?! Ilyen szörnyűség túltesz az emberi agy befogadóképességén, és érthetlenné teszi az egész helyzetet. Mert azt nem lehet elfogadni, hogy épeszű emberek, csak úgy megöljenek háromezer civilt, még akkor sem, ha fanatikuskokról beszélünk. Ez tömeggyilkosság és nem holmi terrorista túlkapás. Éppen ezért azt is nehéz volt megemészteni, amit este a tévében mutattak az ujjongó arab lakosokról, a nők jellegzetes kurjongatásától kísérve. A felesége édes unokatestvére, a híres Birtalan Pityu kézilabdázó (aki akkoriban az egyik arab emirátus csapatát edzette), mesélte majd később, hogy pont tréningre készülődtek, és közben berobbant a hír a tornyokat ért támadásról és összeomlásukról. A csapat üdviválgásba tört ki, és Pityu azt sem, tudta hova nézzen, mit csináljon, mert őt viszont nagyon megrázta a hír, de ott volt közöttük és rémülten figyelte barbár ordításukat, amivel tetszésüket fejezték ki. Egészen más megnyilvánulásra számított.

Akkor nem is gondolt semmi másra, csak másnap döbbsent rá ennek a borzalomnak a konkrét, őket is érintő hatására. Egyszerre leállt az élet, és ebben a helyzetben, mindenkinek máshol járt az esze, nem pedig utazáson. Az amerikai légiteret lezárták, repülőik a kanadai reptereken landoltak, és ott is maradtak egy ideig. Egész Észak-Amerika le volt bénulva.

Ez fájdalmasan érintette Andrást, mert egy utazási irodájuk volt, tehát a fő tevékenység az utaztatás. Ebbe az üzletbe fektette be minden energiáját.

Az utazási irodát 1989-ben vették meg Karival és néhány más ismerőssel. Nehéz indulás volt, mert egyrészt ő egy kommunista országból érkezett, üzleti tapasztalat nélkül, másrészt pedig teljesen ügyetlenül intézték az üzlet startját. Az üzlettársak ugyan megvették az utazási irodát, de attól a pillanattól kezdve sohasem törődtek vele, ami abban nyilvánult meg a legjobban, hogy egy garast sem biztosítottak az iroda elindulása érdekében. A „forgó tőke” teljes hiánya azt eredményezte, hogy a legelső pillanattól kezdve minden bevételt az iroda adminisztratív fenntartására kellett költeni, és semmi másra nem maradt pénz, többek között fizetésre sem.

A bajokat az is tetőzte, hogy azt a társukat nevezték ki igazgatónak, aki szakembernek számított a mesterségben, viszont nem volt jó üzletember. Csak zsonglőrködött a napi feladatok tömegében, és csak utólag derült ki, hogy nem fizette a számlákat, nem fizette ki az állami adókat, és semmi tiszta könyvelést nem vezetett. Mi lett az eredménye? A cég rohamosan eladósodott és a tönkremenés szélére jutott.

Ekkor határozták el a társak, hogy az illetőt menesztik a cégtől, és Andrást nevezik ki igazgatónak. Akkor már volt annyi tapasztalata, hogy nyugodtan tudta vállalni a feladatot. Így indult el ezen a göröngyös úton, amit „business”-nek neveznek, és ahol aztán az elkövetkező 20 éven át dolgozott.

Az utazási iroda, abban az időben, még elég jó üzletnek számított. Mindenki utazott, főleg a többi immigráns, akiből nem volt hiány Kanadában. Ez adta az ötletet Andrásnak, mivel már volt valami csekély tapasztalata ezen a téren, hogy elvégezzen egy utazási ügynökiskolát, amire a pénzt részben ő kerítette elő, részben pedig Kari kölcsönözte.

A Karival való kapcsolata már az elején, tehát nem sokkal a kivándorlása után, 1988-ban kezdődött. Volt egy közös barátjuk, Ádám, aki New Yorkban élt, és akit ő halványan ugyan, de még Váradról ismert. A fiú is az ISEP (Bukaresti Közgazdasági Egyetem) diákja volt, akárcsak András, de fogalma sincs, milyen szakon tanult. Ez az ismerős majd otthagya romániai tanulmányait és kivándorolt Izraelbe. András akkor ismerte meg jobban, amikor évekre rá, egyszer csak megjelent Váradon, mint a New Yorki Health and Tours utazási iroda ügyvezetője, majd később tulajdonosa. Így aztán már több alkalom is adódott, hogy találkozzanak.

Ez a váradi fiú, mert akkor még aránylag fiatalok voltak, ajánlotta be neki Karit, aki szintén váradi volt, és egy ipari nagyüzem beszerzési osztályát vezette Montrealban. Karival rögtön megbarátkozott, ami nem is csoda, mert könnyed, szimpatikus ún. „easy-going” típus volt. Kari akkor már el volt válva, szabadon élt, és azon kívül, hogy keményen dolgozott a gyárban, az életet is kihasználta. Jó volt vele néha találkozni, főleg kikerkezése elején, amikor mindent feketén látott.

Az évek során lassan rájött, hogy az üzlet összehozása, ami inkább Kari-nak volt az ötlete, egy előre megfontolt terv alapján történhetett. Ugyan-is a gyár, ahol ő dolgozott már eléggé rosszul ment, és több elbocsátás is volt kilátásban. Végül is a gyár tényleg bezárt, és Kari egy ideig egy kisebb üzemben dolgozott egy ismerősénél, majd lassan bekerült az utazási irodá-ba, mint könyvelő. Ő ezt valószínűleg már érezhette idejében, ezért jött neki is jól az ügynökség létrehozása. Ez viszont Andrásnak is kapóra jött, mert 45 éves volt, amikor kikerült, és abban a korban, kanadai munkatapasztalat hi-ányában, senki sem kapkodott utána. Egymás után küldözgette a CV-ket, de legfeljebb egy udvarias levelet kapott válaszul, amiben közölték, hogy nem tartanak igényt a szolgálataira.

Furcsa az élet, és a szálak mennyire összekuszálódnak egy adott pillanat-ban! Kanadába került, eleinte egy román lágertársával béreltek egy szobát, váradi magyar ismerősökkel találkozott – Vincze Gyurival és családjával –, és mindenféle nemzetiségű ismeretlennel jött össze, majd később a nullának számító „flüchtling” státusból hirtelen egy ügynökség igazgatója lett. Zaj-lott az élete, és zajlottak nemsokára a romániai események is. De ne fussunk a dolgok elébe, térjünk vissza András előző, európai életéhez.

4. fejezet

KOLOZSVÁR, 1948–1953

*„Elment mint rendes magyar ember,
és hazajött mint kommunista.”*

Az apja, idős András, orosz fogságból tért haza. Elmesélte, hogy ott kint a Szovjetunióban, miután már úgymond lejárt az ideje, megkérdezték tőlük, hova akarnak menni, Magyarországra, vagy Romániába. Akkor Kolozsvár már Romániához tartozott, és mivel a családja ott volt, az apja természetesen Romániát választotta. Nem lehet tudni, hogy ezt valaha is megbánta volna vagy nem, tény az, hogy akkor a család életét is eldöntötte. Pedig akkor még választhatott, mert azokban a zavaros években nem volt probléma az áttelepülés. Ez sok bosszúságtól menthette volna meg őket. Egyébként akkor még sem az anyja, sem az apja nem beszélte jól a román nyelvet. Honnan is tudták volna, amikor életüket csak magyarok között töltötték! Kolozsváron akkor még kevés román élt, csak később történt a nagy románosítási akció. Nemrég olvasta, Katona Szabó István (írói álneve: Kézdi István) *Ítélt a történelem* c. művében, hogy 1944 őszén a szovjet hatóságok népszámlálást rendeltek el az akkor már elfoglalt városban. A szerző is részt vett benne, és a véglegesített adatok szerint a lakosság 83% volt magyar. Akkoriban az összlakosság 100 ezer körül volt, ma pedig 300 ezer. Vajon miből lett ennyi lakos, amikor a magyarok egy része elment, és a születési arányszámuk is kicsi?! Természetesen a moldovai és regáti bevándorlókból. Ma már Kolozsvár is román város, jóval 20% alatti magyarsággal (10-15%).

Apja megérkezése teljesen megváltoztatta az életük menetét. Emlékszik, hogy apját néha egy erős fogvacogással járó hűlésféle kapta el, amikor több pléddel, pokróccal kellett betakarni, de még akkor is fázott. Amit akkor nem értett, de később megtudott, hogy apja maláriában szenvedett. Marékszámmal szedte a kinint, aztán valahogy kigyógyult belőle. Azt mindig elfelejtette megkérdezni tőle, hogy tulajdonképpen mi történhetett, hol szedte fel ezt a betegséget. Apja sem beszélt soha erről, mint annyi másról sem, ami kint, Oroszországban történt vele. Csak annyit mondott, hogy egyfolytában

dolgozott a mesterségében, mint kőműves. Elképzelte, milyen körülmények között tartották őket, hogy maláriával jött haza. Vagy valami mocsaras vidéken dolgoztatták?

Az is megmaradt emlékeiben, hogy apja megpróbált lemondani a dohányzásról, és Bandikát mindig elküldte a sarki boltba Negró cukorkáért. Hogy-hogy nem, de akkor még maradt az üzletekben ez a tipikus magyar köhögés elleni „torokgyógyszer”. Később, az idős András az IRIS-ben kapott munkát, a kemencéknél dolgozott, égették a porcelánt. A gyerek számára az volt borzalmas, hogy apja nagyon korán kezdett, és őt az IRIS óvodájába íratta be – hova is ha nem oda? –, így hát minden reggel cipelte magával. Idővel anyuka is odakerült az óvoda konyhájára.

Még most is jól emlékszik a téli hideg reggelekre, amikor sírva gyalogolt apja mellett, annyira hideg volt, azon a jó hosszú úton, ami a Rudolf utat az IRIS-szel kötötte össze. Elmentek a Herbák mellett is, ahol nagybácsikája, anyja testvére, János dolgozott, bőrcserző volt.

János, ez a jóvágású, nagydarab férfi, a háború végén mint magyar katona valahol kint Ausztriában az amerikaiak fogságába került. Mikor hazajött, nem volt túl sokáig fogságban, otthon Romániában a gyanúsok listájára került, mint mindenki, aki valamelyik nyugati fogolytáborból jött haza. A dühöngő kommunista proletárdiktatúra, és persze a szovjetek állandó jelenléte csak a Szovjetunióból hazatérő és agymosáson átesett foglyokat tekintette úgy-ahogy megbízhatónak. Akik nem oda tartoztak, mint például a nagybácsi,

azoknak a sorsa meg volt pecsételve. Nem csináltak velük semmi különöset, csak éppen elzártak előlük

◀ Az IRIS óvodájában. Balról Bandika az anyjával, aki szintén ott dolgozott, a konyhán.

minden érvényesülési lehetőséget. Így aztán János először sofőrködött, de ahogy Bandika emlékezett, történt vele egy baleset, amiben a válla kibi-csaklott. Akkor abbahagyta, és csak a Herbák cipőgyár cserző műhelyében kapott munkát. A munka nehéz volt, emelni a nagy bőröket, és rettenetes szaggal járt. A munkások tejet és szalonnát kaptak, hogy bírják az iramot és ne betegedjenek meg a rettenetesen büzlő vegyi anyagoktól. Ennek az lett a vége, hogy János mája lassan meggyengült és egész életében szenvedett emiatt. Soha többet nem tudott máshol elhelyezkedni, kérvényeit mindenhol elutasították. Rajta volt a feketelistán.

A reggeli erőltetett menetelés során – az IRIS felé – majdnem minden nap találkoztak egy hóstáti bácsival, aki a piacra igyekezett, percnyi pontossággal. Bandika ismeretlenül is megszerette ezt a bácsit. Akkurátusan tiszta, fekete magyaros ruha volt mindig rajta, mellénnyel és fehér inggel, a csizmája pedig úgy fénylett, mintha akkor húzta volna fel először. A fehér haja és hetyke bajusza valósággal világított a reggeli sötétben. Akkoriban még Hóstát, ez a szép kis magyar falu Kolozsvár peremén, még ragyogó zöldségtermelő település volt. Gyakorlatilag szinte csak ők látták el a Széchenyi piacot. Aztán jött a kollektivizálás, majd az iparosítás, majd a város erőltetett növekedése, annyira, hogy ez a falu elvesztette földjeit és lassan a zöldségtermesztés is megszűnt. Kolozsvár lassan csak a környező megyék, főleg Bihar termékeiből tartotta fenn a piacát. A hóstáti magyarokat szétszórták, kitelepítették, gyakorlatilag felszámolták a falut. Ez rengeteg tragédiával járt, a kolozsváriak több öngyilkosságról is hallottak.

Egy nap, a gyárból kijövet, apja bevitte a szomszédos élelmiszerüzletbe, és életében először vásárolt neki egy pár gramm piros színű, pici inggomb méretű cukorkát, durva papírtölcsérbe csomagolva. Arra emlékszik, hogy semmit sem talált olyan finomnak addig, mint azt a szerény kis savanyúcukrot. Fenséges volt. Ez nem ismétlődött meg túl gyakran, mert akkor a cukor komoly hiánycikk volt. Arra emlékszik, hogy ez a jelentéktelen kis cukorka volt az egyedüli édesség abban az IRIS közeli boltban. A háború után még ez is ritka árunak számított. Éppen ezért maradandó emlékei közé tartozik, hogy egyszer a szülei nagy nehezen kockacukorhoz jutottak, és a kredenc tetején helyezték el a durva papírzacskót. Bandika otthon maradt, nem tudja már milyen okból, és egy barátjával rúgták a rongylabdát az udvaron. Az agyában azonban a kockacukor járt. Annyira kívánta, hogy nem tudott ellenállni a kísértésnek, és néha-néha bement a szobába, felmászott a székre

és rendre kiürítette a csomagot. El lehet képzelni a következményeket. Akkor először látta apját rettenetesen mérgesnek. Persze alaposan kikapott, és amit addig sohasem csináltak vele, bezárták az udvaron a fáskamarába. Ott ült jó sokáig, míg az anyja, kisírt szemmel kiengedte onnan. Nem volt könnyű nekik sem.

1949. A változás

Egyszer aztán valami rendkívüli esemény történt, ami gyökeresen megváltoztatta a kis család életét.

Történt ugyanis, hogy egy nap az idős Andrást kihívták a munkahelyről, és egy új lehetőséget tártak fel előtte. Ezt az apa este munka után már otthon mesélte el nekik. Bandika nem emlékszik a részletekre, de úgy tűnt, hogy apját eldöntött tények elé állították. Bukarestbe kell mennie egy kiképzésre, aminek egy része politikai és szakmai képzés lesz, másik része pedig gyors-talpaló iskolai végzettséget biztosító tanfolyam. Az akkori kommunista rendszer így képezte ki jövőbeli kádereit, akiknek iskolai képzettsége hiányos volt. Bandikának mindez csak azt jelentette, hogy egy nap apja eltűnt, illetve persze Bukarestbe vitték.

Mi is zajlott le tulajdonképpen? Amikor már világos volt, hogy kinek a javára dől el a háború, akkor minden szocialista országban, így Romániában is különböző társulatok láttak napvilágot, amelyek a szovjet kapcsolatokat népszerűsítették. Ezek háttérben, a szovjet propagandaszervezet állt. Romániában úgy hívták, hogy ARLUS, magyarul a „Román-Szovjet Kapcsolatok Szövetsége” (Asociația Română pentru strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică). A szövetséget tulajdonképpen 1944-ben hozták létre román baloldali intellektüelek, olyan neves személyekkel, mint pl. Parhon professzor, eredetileg azért, hogy a Szovjetuniót népszerűsítsék az értelmiségiek és általában a tömegek soraiban. Naiv kezdeményezés volt, a Szovjetunió kommunista társadalmának idealizálása, olyanok részéről, akik még akkor nem ismerték a szovjet bolsevizmus igazi arcát. A Szovjetunió biztos akart lenni a csatlós országok hűségében, illetve jobban akarta azokat markában tartani, ezért keményen támogatta ezeket az ún. szovjet barátsági szövetségeket. Végeredményben az ARLUS a szovjetesítés eszköze lett, amit a kommunista párt is támogatott.

Románia német csatlós ország volt a háború elején, akárcsak Magyarország, ezért a háború után, habár idejében átállt, mégis hadisarcot kellett fizetnie az oroszoknak. Úgyhogy ebből a szempontból nézve is a szovjetek számára fontos volt, hogy állandó ellenőrzés alatt tartsák az országot.

Megalakulásuk után, és a szovjetek hathatós támogatásának eredményeként, ezek a testületek, mint az ARLUS is, nagyon erősek lettek és tulajdonképpen vezető szerepük lett az ország életében, hisz a nagy Szovjetunió állt a hátuk mögött. Emiatt beleszóltak az ország napi ügyeibe, és kiterjedt hálózatukkal minden megyében biztosították a szovjet-román kapcsolat állandóságát és fejlődését. Karöltve dolgoztak a kommunista párttal, sőt, az elején még egy kicsit túl is játszották magukat. 1954-ben például a híres Mihai Sadoveanu író volt az országos elnök.

A személyzetet, így a terepen dolgozó aktivistákat is, a szovjetekkel szimpatizáló egyénekből verbuválták, ezek egy része idealista, másik része jól helyezkedő értelmiségi volt, és kétkezi munkásokat is bevontak. Így csöppent bele idős András is. Azt nem lehet tudni, hogy ő ezt akarta-e vagy sem, de tény, hogy amióta a Szovjetunióból hazajött, a világszemlélete megváltozott. Mondjuk úgy, hogy szovjet párti lett, de még nem volt a kommunista párt tagja, és csak majd már miután Nagyváradra kerültek, lépett be a pártba. Akkor az ARLUS még olyan erős volt, hogy nem is kellett párttagnak lenni, hogy nekik dolgozzon.

Az ifjú András később már hallott arról, hogy az oroszok agymosást műveltek a foglyokkal, többek között Pacepa generális (disszidált román kémfőnök, a román biztonsági igazgatóság parancsnoka, egykor Ceausescu jobbkeze) könyve is dokumentálta ezt a tényt. A szovjetek alapos agymosással szovjet és kommunista szimpatizánssá alakították át a foglyokat (valószínűleg nem mindegyiküket), és miután hazatértek, komoly alapot képeztek a lakosság körében a szovjet és kommunista elvek népszerűsítésében. Végül némelyiküket az adatbázis alapján kiemelték és különböző funkcióba helyeztek, az új kommunista adminisztrációba. Így kerülhetett id. András is az ARLUS-hoz.

A kommunista rendszer kádereképző politikája

A megváltozott élet nem volt feltétlenül pozitív hatással a kis család életére. Ezeket az egyszerű embereket, akárcsak az id. Andrást is, kiragadták mindennapi életükből, munkájukból, ahol egyesek profiknak számítottak és

berakták őket valami irodába, vagy egy olyan intézménybe, amelynek ki-mondottan politikai tevékenysége volt. Gyorstalpaló iskoláik sohasem adtak olyan képesítést, mint egy rendes iskola, vagy egyetem. Ezek az emberek életük végéig érezték a különbséget maguk és az értelmiségi réteg között. Nem volt meg az alapképzettségük, de vezető káderekké tették őket, vagy olyan politikai intellektuális munkát kellett végezniük, ami idegen volt számukra. Mindig kisebbségi érzés uralkodott bennük. Ez az id. Andrásnál is konkrétan észrevehető volt. A fia, Bandi, akkor mérte fel ezt a legjobban, amikor ő maga is konfliktusba került apjával, akit ő iskolai, majd egyetemi végzettségével intellektuálisan felülmúlt.

Persze nem mindenki vette ezt ennyire tragikusan, és nem volt mindenki jóérezésű ember. Rengeteg példa volt arra, hogy ezek az alulképzett, de vezető funkcióba került emberek durván kihasználják pozícióikat és primitív módon folytatták tevékenységüket. Ez volt a proletárdiktatúra ideje. És így kezdődtek el a korai kommunista rendszer minősíthetetlen tettei, az elhurcolások a Duna-csatornához, a politikai bebörtönzések, a vallás üldözése, az erőltetett kollektivizálás és sok egyéb más mindennapos visszaélés, amiről hamarosan az ifjú András is tudomást szerzett.

Bukaresti élet

A családnak végül 1950-ben Bukarestbe kellett költöznie, ahol az apa már a ARLUS-nak dolgozott.

Bandikának ez nagy csapást jelentett. Szerette Kolozsvárt, kis barátaival gyakran becsavarogták az egész várost. Rongylabdával órákon át fociztak, ott náluk, a tágas udvaron, addig amíg Szőcs úr el nem határozta, hogy meszet fog égetni, és onnan az udvarból árulja. Egy nap a meszegödörből kipattanó szikra, vagyis egy oltatlan mérszrög Bandika szemébe került. Nagy volt az ijedség, anyja rohant vele a szemorvoshoz, minden ott volt a közelben. A doktor bácsi azonnal megvizsgálta és kimosta, majd hetekig jártak oda kezelésre. Szerencséjére nem vakult meg.

Többször csapatosan mentek moziba a szomszéd srácokkal, főleg az Uranusba, ami a Horea úton volt, tőlük nem messze. Hogy honnan volt pénzük, vagy egyáltalán fizettek-e, arra már nem emlékszik, de arra igen, hogy csak szovjet filmeket vetítettek, főleg háborús témával, ami a kölyköknek roppant ín्यérealó volt. Utána az utcán vagy a kertekben eljátszották ők is a film izgalmasabb jeleneteit.

Bukarestbe érve nagyon idegennek, de legfőképpen furcsának tartott mindent. A zajos nagyváros teljesen idegen volt, arról nem is szólva, hogy senki sem beszélt magyarul. Bandika és anyja egy mukkott sem tudtak románul. Dehát nem volt mit tenni, meg kellett szokni. Hogyhogy nem, de akkor még létezett Bukarestben egy magyar iskola, ahol aztán Bandika folytatta a megkezdett tanulást, harmadikos volt, 8 éves. Az iskola nagy hagyományokkal rendelkezett, mert az itt letelepedett magyarok 1875-ben alapították meg. Akkor talán a 9-es Elméleti Líceum nevet viselte, de ebben András nem teljesen biztos. Tény, hogy létezett és bár később román osztályokkal is vegyítették, tudomása szerint még ma is működik, Ady Endre Líceum néven. Az iskola messze volt a háztól, úgyhogy sokat kellett villamosozni. Maga a lakás, egy nagyon szép art-deco szerű modern tömbházban volt, amit a húszas-harmincas években építhettek. Márvány bejárat és lépcsők, elegáns apartmanok.

Jellemző az akkori lakáshelyzetre és a gazdagabb polgárok tudatos megálátására, hogy a három szobás plusz cselédszobás lakást, amelyben Dr. Georgescu is lakott, felosztották három család számára. Két szoba megmaradt a tulajdonosnak, egyik szobába Andrásék költöztek, a cselédszobába pedig egy agglegény fiatal aktivistaféle férfi, Nicolschi. A fürdőszoba és konyha közös volt. Ez természetesen állandó konfliktushoz vezetett. A tulaj felesége szívből gyűlölte a betolakodott társbérelőket, mondjuk, megvolt rá az oka, habár nem ők döntöttek ideköltözésükről.

Bandika hamarosan megszokta és megszerette Bukarestet, és az utcán gyorsan felszedte a román nyelvet is. Rengeteg kölyök volt mindenhol és – a romániai szokásokhoz híven – a kölykök állandóan az utcára voltak kicsapva. Ők ezt nem bánták, bejárták a környék zegét-zugát, gyakran lementek a Hala Traian nevezetű piacig is, ahol akkor még szép friss árukat láttak a pultokon. Néhányszor birsalmát lopkodtak, és az igazi hőstettnek számított, amikor egyikük-másikuk valami mást, pl. almát is elcsent. Ezeket aztán büszkén mutogatták és közösen ették meg. Talán ő is csórt egyszer, de erre nem emlékszik pontosan. Emiatt a közeli Aprozar (zöldség-gyümölcs bolt) tulajdonosa mindig gyanúsán figyelgette az utcai standok körül ólálkodó gyereksereget. A bukaresti tartózkodás előnyei közé tartozott, hogy az anyja megtanulta a „vineta” (padlizsánkrém) készítését, amit Bandika nagyon megkedvelt. A házvezetőnőtől, madame Mariától, látta először, hogy kell a kagylókat főzni, ami Kolozsvárt elképzelhetetlen eledelnek számított. Ez a nagydarab, kedélyes hölgy állandóan behívta, amikor ezt főzött. Ő is, a férje

is nagyon kedvesek voltak hozzá. Mondhatni senkit sem érdekelt, a kölyköket legkevésbé, hogy ő magyar, ezt inkább csak Erdélybe visszatérve tapasztalta. Összeismerkedett egy német-magyar fiúval is, Waltival (Walter), akik a szomszédban laktak, az anyja magyar volt, az apja német, valami nagykutya lehetett, de erről nem volt szabad kérdezősködni. Az iskolai barátai közül Bucival lettek jó viszonyban, sokat járt hozzájuk, mert nem messze laktak egy szép, patinás blokklakásban. A bukaresti tartózkodása vége felé szerelmes lett Zsuzsikába, kis osztálytársnőjébe, és ez még érdekesebbé tette a bukaresti életét. Alig várta, hogy reggelente az iskolába menjen. A tragédia az lett, hogy Zsuzsika szüleit Kolozsvárra küldték – az apja valami katonarvos volt talán –, így a kapcsolatuk ideiglenesen megszakadt.

A múlt entellektüeljei és a módosabb réteg állandó zaklatásnak volt kitéve. Munkahelyükön megalázták őket, gyerekeiket nem engedték egyetemekre, és akkor még hálások lehettek a hatóságoknak, hogy hagyták őket élni. Az ország volt politikusai ellen a gazdaságban, iparban, mezőgazdaságban tevékenykedő vagy épp meggazdagodott tulajdonosok ellen primitív kampányt folytattak, aminek a vége általában kirakatpercek voltak és börtön. Az ország elitjét, mint a „nép ellenségét” likvidálni akarták. Ez természetesen kihatott az ország egész életére, nem utolsó sorban gazdasági fejlődésére.

Az új jelszó az erőltetett iparosítás és a mezőgazdaság kollektivizálása volt. Az iparosítás alapjai igazán csak Erdélyben és Bukarestben léteztek, de az új kommunista hatalom főleg a „Regátra” és részben Moldovára koncentrált, ahol az iparnak semmiféle hagyománya nem volt. De ez nem számított. Így jöttek létre ennek a korszaknak az ipari monstrumai, az acélkombinátók, az olajfinomítók, a traktorgyárak, a szerszámgyépgyárak, óriási méretekben, amelyek üzemeltetése általában nem volt kifizetődő. Nem is beszélve a termékek minőségéről, amelyeket csak nagyon nehezen és olcsón tudtak értékesíteni.

A mezőgazdaság nagyon megsínylette az erőltetett kollektivizálást. A primitív szovjet kolhozok mintájára történő kooperativizálás minden volt, csak nem az, ami a célja kellett volna legyen, és pedig a modern nagygazdálkodási egységek létrehozása. A parasztokat erőszakkal kényszerítették szövetkezetekbe, földjüket be kellett szolgáltatni és csak a minimális háztáji területeket tudták megtartani. Ezeket is adóval sanyargatták. Nem csoda, hogy a mezőgazdaság terén valamikor gazdag Romániában élelmiszerhiány lépett fel, és tartott ez egészen a rendszer bukásáig, 1989-ig.

Andrásék családja lassan belerázódott a bukaresti életbe. Bukarest akkor még egy nyugati nagyváros képét mutatta, aránylag modern épületekkel és szép bulvárokkal. Büszkék is voltak a Párizst mindenben utánzó életformájukra. Ez is csak egy ideig tartott. Lassan, a kommunista rezsim rányomta bélyegét az egész városra. Kiürültek az üzletek, eltűntek a nyugati áruk, az emberek elszegényedtek és a hiányok miatt egyre komorabbak lettek.

Andrásék a Popa Soare utcában laktak, közel a Hala (csarnok) Traian nevű piachoz és fedett csarnokhoz. Akkor az elején a piac még gazdag volt, a környékbeli falusiak minden nap friss árut hoztak. Azt még ő is megérte, hogy az oltyánok (olténiai falusiak) a vállukon tartott kobilicából (cobilita – vállon hordott dupla kosár) kínálták a friss zöldséget és túróféléket. Aztán kezdődött a kollektivizálás és a friss áruk kezdtek csappanni. Már az oltyánok sem jöttek.

Bandika hamar megtanulta a románát, és a környékbeli gyerekekkel is özszebarátkozott. Köztük nem számított, hogy ő magyar, egy adott pillanatban a gyerekek megszokták és mivel folyékonyan kezdett románul beszélni, ez

▲ Apja, anyja (id. Bánai András és Margit) szabadságon. Ideje: 1952 körül.

▲ A család Kolozsváron. Fentről balra: Erzsike, unokahúga és anyja, Erzsi néneje, id. András és Margit, Jancsi és Kató, Nagymama.

a téma sohasem vetődött fel a társaságban. Az akkori Bukarest lakossága két kultúra között ingadozott, egyrészt a bizánci, másrészt a modernebb francia hatásnak hódolva. A keleti, törökös ihletésű szűk Lipscani negyed, és a mindenben Párizst utánzó Kiseleff bulvár és Diadalív között, teljes volt a kettős identitás, ami az emberek mindennapi életmenetét, de életfelfogásukat is befolyásolta. A szomszéd hölgyeket madame-nak kellett szólítani, de ha valamelyiket meglátogatták, a hölgy „török kávé” szolgált fel, kistányéron birsalma dzsemmel és egy pohár vízzel, ami tipikusan bizánci szokásnak számított.

Egyébként a nagy „internacionalizmus” szellemében, ami akkor uralkodott, a románok több nemzetiségi kisebbséget alkalmaztak felső szinten is, még a pártban is. Sőt olyan „örültségeket” is csináltak, hogy például létrehozták a Magyar Autonóm Tartományt, amit biztosan megbántak, és amit majd Ceausescu hatalomra jutása után rögtön meg is szüntettek.

A család élete mentes volt minden rendkívüli eseménytől. Az apja állandóan a Magyar Autonóm Tartományt járta, azért volt felelős, Bandika az anyjával volt egész nap. Néha elmentek az ARLUS kultúrházába, amely egy nagyon szép épület volt a Batistei utca egyik sarkán. Ott látta élőben Mihai Sadoveanu klasszikus román író, akit akkor nagy becsben tartottak, mert baloldali és orosz szimpátiája megfelelt a követelményeknek. Egyébként tényleg jó író volt. Sokat jártak az újra működő Petőfi kultúrházba, a Cismigiu parkra néző egyik kis utcában, és itt újra látta és hallotta Dr. Groza Pétert, aki eljött, hogy a magyarokat szédítse politikai blablával. Sok székely volt Bukarestben, ezek főleg cselédek voltak, mert a bukaresti módos családok nagyon kedvelték őket. Nem is csoda, hisz egy napon nem lehetett őket összehasonlítani a lompos, lusta regáti cselédséggel. Sok magyar munkás is dolgozott Bukarestben, akiket ugyanezen az alapon előszeretettel alkalmaztak. Azt kimondottan élvezték anyjával, hogy a magyar ház melletti Cismigiu park tele volt magyar- székely fiatalokkal, akik főleg vasárnaponként, a kimenő napokon, megtöltötték a sétányokat. A lányok és fiúk is akkor még eredeti népviseletbe öltözködtek, a székely fiúkon a fehér posztónadrág feszült, a lányok rokolyában és mellénykében sétálgattak egymás kezét fogva. Nagyon kedves látvány volt, és anyjával együtt szívesen nézegette ezeket a takaros magyar fiatalokat. Néha szóba is elegyedett velük, de látták őket a klub színháztermében is.

Az apja munkájáról sokat nem tudott, csak annyit, hogy nagyon ritkán jött haza. Olyankor az az egy kicsi szoba roppant zsúfoltnak tűnt.

Amit viszont nagyon szeretett, hogy beiratkozott a pionírházba az autóméchanika szakra, ahol órákat töltött, és ahol egy szakí a vastárgyak megmunkálására tanította őket. A fénypont viszont az volt, hogy egy a háborúból itt maradt Wyllis terepjárót lehetett tanulmányozni, szerelni és végül vezetgetni is. Ezt imádkta. A pionírház udvara, illetve a parkja olyan nagy volt, hogy ott vezetgette a kocsit mind a 20-30 kölyök, felváltva. Ez volt az igazi nagy szórakozás.

Ez a ház, ami tulajdonképpen egy palota volt, hatalmas parkkal, a királyi udvarhoz tartozott, amit aztán persze államosítottak. Eleinte, a nagy kommunista felbuzdulás elején, a gyerekeknek szánták, tehát a pionír szervezet adminisztrálta szovjet modell alapján. Majd amikor Gheorghe Gheorghiu-Dej meghalt és Ceausescu került hatalomra, lassan-lassan ezt is bekebelezte, mint megannyi más királyi örökséget Románia egész területén. Tehát a pionírház is megszűnt létezni. Kellett a famíliának.

Bandika nagyon megszerette Bukarestet. Magyar iskolatársaival sokat csatangoltak mindenfelé, és élveztek az emberek sokaságát. Egyszer viszont, amikor a villamossal jött hazafelé barátjával, egy férfi beléjük kötött, mert magyarul beszéltek. „*Ne beszéljeteK itt bozgorul*” – förmedt rájuk. „*MenjeteK Magyarországra, ott van a ti helyeteK.*” Ketten voltak, és valahogy nem is féltek ettől az embertől. A körülöttük álló tömeg nem kommentált, sőt az volt az érzésük, hogy inkább velük tartanak, mint ezzel a durva fráterrel, aki gyereket molesztál.

Ez a férfi valószínűleg erdélyi lehetett, mert az öt év alatt, amíg ott éltek Bukarestben, ez volt az egyedüli eset, hogy beléjük kötöttek a nyelv miatt. Most is az az érzése, hogy legalábbis akkor még, a regáti lakosság nem nézte rossz szemmel az ott élő magyarokat. Nem volt meg bennük az a gyűlölet, amit Erdélyben tapasztalt. Felesége több rokona él még most is Bukarestben, többek között egy nagyon híres sportoló is, Birtalan Pityu és testvére Imi, akiknek soha semmi bajuk nem volt a románokkal, sőt szimpátiának örvendtek. Ezzel szemben, ahogy erősödött a Ceausescu diktatúra, a kisebbségek mellékvágányra szorítása, és tudatos befeketítése, úgy erősödött, leginkább Erdélyben, majd általában az országban mindenhol a magyarok zaklatása.

Ez tudatos politika volt a hatóságok részéről, akik egyrészt beolvasztani akarták a magyarokat, másrészt pedig ki akarták őket utálni arról a területről, amelyet a háború után megkaptak, azért, hogy nyomuk se maradjon a

határokon belül, és elmondhassák, hogy Románia egy homogén román nemzeti ország. Amíg egy magyar is él ott, addig ez nagyon zavarja őket.

Ennek a politikának ezen felül volt egy konkrét és ki nem mondott célja is, éspedig elterelni az emberek figyelmét a valós problémákról. A nacionalizmus szítása mindig kedvenc fegyvere a diktátoroknak. De nem csak nekik. Országok és rendszerek alkalmazták ezt, mindig nagy sikerrel. Mondjuk addig, amíg ki nem bújik a szög a zsákból. Ez történt Romániában is 1989-ben, amikor egy magyar református pap meghurcoltatása forradalmat robbantott ki Romániában. Igen ám, de ennek az évek óta tartó sunyi propaganda-munkának meglett az eredménye. Ma már a regátiak is, akik addig nem is tudtak a magyarok létezéséről, épp elég becsmérő szennyirodalmat olvastak és olvasnak, hogy gyűlölködjének a magyarok iránt. „*Ce mai vor si ungurii astia?*” – még mit akarnak ezek a magyarok is? – kérdik még most is, sőt a hivatalos politikusok is, pedig a magyar nemzetiség képviselői bebizonyították, hogy az erdélyi magyarok jó polgárok és csak azt akarják, hogy jogukat ne tapossák sárba és ne tekintsék őket másodrangúaknak. Erre most, az „új rendszerben” meg lenne a legális alap, de a hosszú évek során elismételt magyarellenes propaganda, a történelem állandó hamisítása és a nemzetiségek beszennyezése, úgy látszik eredménnyel járt. Nagy kár.

A fenti prózai kérdést – „*Ce mai vor si ungurii astia?*” – egyébként már kint Kanadában is hallotta, méghozzá egy baráti társaságban, az egyik román barát családjában, ahol az após volt látogatóban Romániából. Az idős úriember megfeledezett magáról és az elemi udvariasságról, és az ő jelenlétükben hozta fel a magyarok követelését az anyanyelvi oktatás kibővítéséről, amit ő jogtalanak tartott. „*Miért, talán itt Kanadában az indiánoknak is vannak iskolái?*” – kérdezte borgőzös hangulatában, amivel végleg lejáratta magát a társaság előtt. A lánya kegyetlenül megszidta, és azt sem tudta, hogy kérjen bocsánatot tőlük apja kijelentései miatt. Az apuka egyébként az egyik nagy targovistei gyár főigazgatója volt és Központi Pártbizottsági tag (valamikor), és ugye-ugye, csak kicsúszott a száján az a gyűlölködés, amit a hivatalos szervek nagyon palástoltak, de ami ott izzott minden „igazi román hazafiú” szívében. „*In vino veritas*” – tartják, s ez most nagyon beigazolódott.